

Nr 971

Av herr Gustafsson i Stenkyrka m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 27, med förslag till ändringar i regeringsformen, m. m.

(Lika lydande med motion nr 768 i Första kammaren)

Det förslag till valsystem för riksdagen, som framlägges i propositionen nr 27, bygger på principen om riksproportionalitet. Varje politiskt parti avses erhålla sammanlagt så många mandat som det skulle ha erhållit om hela riket hade utgjort en enda valkrets och mandaten fördelats mellan partierna enligt proportionell metod. Partiernas representation skall alltså bli proportionell mot deras respektive röstsiffror i hela riket. För att göra en sådan riksproportionalitet möjlig blir mandaten uppdelade mellan fasta mandat i valkretsarna (310 stycken) samt utjämningsmandat (40 stycken) som efter vissa regler också fördelas mellan valkretsarna. Tilldelningen av mandat av denna senare typ skall utjämna de avvikelser från riksproportionaliteten som kan uppstå vid fördelningen av de fasta mandaten inom valkretsarna.

Genom det nya valsystemet blir partiernas inbördes styrka i riksdagen praktiskt taget oberoende av valkretsindelningen. Systemet med lokal nominering av kandidaterna har dock ansetts så värdefullt, att Kungl. Maj:t i enlighet med grundlagberedningens betänkande föreslår att de nuvarande valkretsarna för val till riksdagens andra kammare skall bibehållas som valkretsar för valen till den föreslagna nya enkammarriksdagen. Samtliga mandat i riksdagen skall enligt propositionen besättas med kandidater som förekommer på valsedlar i valkretsarna.

Antalet fasta valkretsmandat i varje valkrets skall enligt § 16 i den föreslagna nya riksdagsordningen fastställas för tre år i sänder på grundval av förhållandet mellan antalet röstberättigade i valkretsen och antalet röstberättigade i hela riket. Detta stadgande preciseras i § 30 i den föreslagna nya lagen om val till riksdagen så, att den centrala valmyndigheten varje år ordinarie val till riksdagen skall förrättas tilldelar varje valkrets ett mandat för varje gång antalet röstberättigade i kretsen är jämnt delbart med en trehundredel av antalet röstberättigade i hela riket. De fasta valkretsmandat som därefter återstår tillföres valkretsarna i ordning efter storleken av de överskott som uppkommit vid nämnda fördelning.

Den sistnämnda regeln om fördelningen av överskottsmandat har en tendens att gynna stora och missgynna små valkretsar. Enligt grundlag-

beredningens undersökning av hur valsyste­met skulle ha verkat, om det tillämpats vid riksdagsvalet 1964, skulle Stockholms län ha tilldelats 24 mandat, medan det exakta antalet uppgick till 22,7. För fyrstads­kretsen var motsvarande siffror 20 och 18,4. Blekinge län däremot skulle endast tilldelats 6 mandat, trots att det exakta antalet utgjorde 6,8 och Gotlands län skulle ha erhållit endast 2 mandat, fastän det exakta antalet utgjorde 2,4.

I det nuvarande valsyste­met till andra kammaren finns en fyllnadsregel, som garan­terar att ingen valkrets får mindre än fem mandat, och en speciell regel, som garan­terar Gotlands län tre mandat i stället för två, som valkretsen skulle få efter befolkningstalet. Ända sedan pro­portionell val­metod för valen till riksdagens andra kammare började användas har Gotlands län varit tillförsäkrat tre mandat i denna kammare, trots att det enligt de vid olika tidpunkter tillämpade reglerna för mandat­fördelningen mellan valkretsarna endast skulle ha haft rätt till två mandat. Gotlands särställning har motiverats därav att en pro­portionell val­metod inte kan fungera tillfredsställande, om antalet mandat i kretsen är alltför litet. Samma motiv har också legat till grund för fyllnadsregeln att antalet mandat i någon valkrets — Gotland undantaget — inte får understiga fem. Lagstiftarna har velat ge de mindre valkretsarna ett tillräckligt antal mandat för att den pro­portionella val­metoden skall kunna fungera. Tre mandat är i detta hänseende en minimisiffra. Sjun­ker den till två sättes i realiteten den pro­portionella fördelningen ur spel.

I det föreslagna nya valsyste­met har fyllnadsregeln slo­pats. För Gotland innebär detta, att valkretsen aldrig kan få mer än två fasta valkrets­mandat. Antalet röstberättigade i valkretsen uppnår inte storleken tre trehundra­ndelar av hela antalet röstberättigade i riket, och med hänsyn till befolkningsutvecklingen inom länet finns det heller ingen möjlighet att antalet röstberättigade därstädes inom överskådlig tid skulle uppnå denna storlek. Inte heller kan Gotland genom överskottsregeln erhålla ett tredje mandat. Konsekvensen härav blir, att vid fördelningen av de fasta valkrets­mandaten i Gotlands läns valkrets den pro­portionella val­metoden inte kan fungera med samma effekt som i andra valkretsar. Förslaget om avskaffande av fyllnadsregeln om minst fem respektive tre mandat i en valkrets motiveras i propositionen därmed att regeln skulle vara främmande för val­systemets principer om den rikspro­portionella effekten och att den skulle kunna få störande verkningar. Fyllnadsregeln skulle innebära att det sam­lade resultatet av fördelningen av de fasta valkrets­mandaten kom att av­vika mer från en rikspro­portionellt riktig fördelning än som är nödvändigt, heter det.

Vi kan för vår del inte acceptera den uppfattningen att en regel om att antalet fasta mandat i en valkrets inte får understiga tre skulle stå i strid med principerna för rikspro­portionalitet mellan de politiska partiernas re-

presentation i riksdagen. Vid ett proportionellt val med endast två mandat att fördela skulle fördelningen mellan partierna bli orimligt ojämn. Med ett så litet antal röstberättigade som en valkrets med endast två mandat äger skulle inte heller systemet med utjämningsmandat ge rättvisa åt de partier som blir utestängda från tilldelningen av de fasta mandaten. Deras överskottsroster blir för få för att kunna påverka fördelningen av utjämningsmandaten. Det måste bedömas som ytterst osannolikt att något utjämningsmandat skulle komma att tilldelas Gotlands läns valkrets. Om en valkrets får två eller tre fasta mandat har ingen betydelse för en riksproportionellt riktig fördelning av samtliga 350 riksdagsmandat.

Grundlagberedningen har för sin del motiverat borttagandet av fyllnadsregeln dels med att intresset av en god regional representation även för glesbygder tillgodosetts genom att antalet riksdagsledamöter bestämts till 350 och dels med att fyllnadsregeln skulle bli tillämplig endast för Gotlands län. Det senare argumentet är irrelevant och det förstnämnda argumentet kan tillbakavisas därmed att fyllnadsregeln inte i och för sig syftat till en starkare regional representation för glesbygder utan till att det proportionella valsystemet skulle kunna tillämpas så, att en inte alltför ojämn fördelning skulle komma att äga rum i mindre folkrika valkretsar. Ett bibehållande av regeln om minst tre fasta mandat i en valkrets motiveras med samma skäl och inte med önskan om starkare representation för glesbygderna i riksdagen. Det bärande principiella skälet för bibehållande av en sådan regel är att möjliggöra en riktig tillämpning av den proportionella valmetoden även i en liten valkrets. På grund av Gotlands läge bör en sammanslagning av Gotlands läns valkrets med annan valkrets vara utesluten.

Länsstyrelsen i Gotlands län har i sitt yttrande över grundlagberedningens betänkande påpekat, att när frågan om minimiantalet valkretsmandat senast var under debatt i samband med framläggandet för riksdagen 1952 av förslag på grundval av 1950 års folkomröstnings- och valsätsutrednings förslag rådde enighet om att det var angeläget att förhindra att mandatantalet i någon valkrets, Gotlands län undantaget, nedgick under fem och att det i Gotlands län nedgick under tre. De synpunkter, som bestämde denna inställning, har alltjämt sin fulla giltighet, framhöll länsstyrelsen. Att ett högre ledamotsantal i riksdagen ger glesbygderna en fylligare representation än ett lägre ledamotsantal försvagar ej betänkligheterna mot den påfallande ojämna fördelningen mellan partierna, som skulle kunna bli resultatet av ett proportionellt val med endast två mandat att fördela, framhöll länsstyrelsen vidare. Den hemställde fördenskull att Gotlands läns valkrets fortfarande tilldelas tre mandat.

Vi ansluter oss till länsstyrelsens ståndpunkt och föreslår, att den nu gällande regeln att antalet mandat till andra kammaren i Gotlands län ej får understiga tre överflyttas till valsystemet för den nya enkammarriksdagen. Detta föranleder förslag till tillägg i texten dels till § 16 mom. 2 i

den i propositionen nr 27 föreslagna ändringen av riksdagsordningen och dels till § 30 mom. 2 i förslaget till lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen.

Med hänvisning till vad som ovan anförts, får vi hemställa,

att riksdagen vid behandling av Kungl. Maj:ts proposition nr 27 måtte besluta,

dels att § 16 mom. 2 i Förslag till ändringar i riksdagsordningen erhåller följande lydelse, nämligen »Av mandaten äro trehundredel fasta valkretsmandat, vilka fördelas mellan partier på grundval av valresultatet i varje valkrets. Antalet fasta valkretsmandat i varje valkrets fastställs för tre år i sänder på grundval av förhållandet mellan antalet röstberättigade i valkretsen och antalet röstberättigade i hela riket. *Dock får antalet fasta valkretsmandat i en valkrets ej understiga tre.* Närmare föreskrifter meddelas i vallagen.

Övriga fyrtio mandat — — — som meddelas i vallagen.»;

dels att § 30 mom. 2 i Förslag till lag angående ändring i lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen erhåller följande lydelse, nämligen »Antalet fasta valkretsmandat i valkretsarna fastställs av central myndighet som Konungen bestämmer (centrala myndigheten) före utgången av mars varje år då ordinarie val till riksdagen skall hållas. Härvid tilldelas varje valkrets ett mandat för varje gång som antalet röstberättigade i valkretsen är jämnt delbart med en trehundredel av antalet röstberättigade i hela riket. *Antalet fasta valkretsmandat i en valkrets får dock ej understiga tre.* De fasta valkretsmandat — — — skall förbliva omyndig.»

Stockholm den 26 februari 1968

<i>Torsten Gustafsson (cp)</i> i Stenkyrka	<i>Nils Franzén (cp)</i> i Träkumla	<i>Olle Westberg (fp)</i>
<i>Gustaf Svensson (cp)</i> i Vä	<i>W. Werbro (fp)</i>	<i>Per Petersson (h)</i>
